

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

AUTORSKÁ KNIHA

ARTIST'S BOOK

Vedoucí diplomové práce: doc. PaedDr. Matouš Vondrák, CSc.

Autor diplomové práce: Aleš Pospíšil

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Autorská kniha“
vypracoval samostatně pod vedením pana doc. PaedDr. Matouše Vondráka,
CSc. K práci jsem použil literatury a pramenů uvedených v seznamu.

.....

podpis

V Praze dne 1. března 2007

Děkuji panu doc. PaedDr.Matouši Vondrákovi, CSc. za odborné vedení a cenné připomínky. Dále patří mé poděkování také doc. Lence Vilhelmové, ak. mal. za zapůjčení literatury k tématu DP.

Anotace

AUTORSKÁ KNIHA

Cílem této diplomové práce je alespoň v nejpodstatnějších rysech naznačit velmi rozsáhlou a z hlediska umělecko-historického stále ještě nedořešenou otázku problematiky „Autorské knihy“. Z části se teoretická práce věnuje zejména objasnění samotného pojmu, a v neposlední řadě také velmi zjednodušenému historickému vývoji tohoto fenoménu.

Vzhledem k tomu, že má diplomová práce není pouze teoretickým příspěvkem k tématu „autorská kniha“, ale v hlavní části obsahuje i samotný objekt knihy s krajinně-historickými motivy, druhá polovina teoretické práce obsahuje verbalizovaný záměr vzniklého díla. Nechybí samozřejmě ani technické informace materiálového rozvržení a ideový záměr diplomové práce jako celku. Teoretická práce je v závěru doplněna obrazovou přílohou části praktické.

Anotation

ARTIS'T BOOK

As a theme of my diploma thesis I have chosen an Artis't book. I have chosen this subject because of different reasons.

One of these is that this vast theme has not properly inguired yet. My work is devided into three parts. Theoretical, applied and practical.

In the first part I try to define the vast phenomenon of artis't book itself. I have chosen the art-historical point of view. Furthermore I wrote about how this subject has developed in course of time. I have faund some key artists for whome the artist book was and is still the main subject.

In the applied part of my diploma thesis I look at the difficulties which could occured in the course of the making this kind of book. So I write about graphic technics and so on.

The third part-actually the main part is the object of artis't book itself. I have choosen poems inspired by landscape, which I accompained by abstract motives inspired by poems. The photographical document of my work is in theoretcal part as a suplement.

OBSAH

1. ÚVOD.....	2
2. Problematika pojmu „autorská kniha“.....	3
2.1 Kniha jako objekt.....	6
3. Historie a nástin vývoje autorské knihy.....	8
Nástin vývoje knihy.....	8
Historie autorské knihy.....	9
Současnost autorské knihy.....	12
4. Ideový záměr praktické části DP.....	14
Tematická náplň.....	14
Výtvarné řešení.....	19
5. Závěr.....	22
6. Použitá literatura.....	23
7. Obrazová dokumentace DP.....	24

1. ÚVOD

Tématem této diplomové práce je „Problematika autorské knihy a jejího pojetí“. Hned úvodem teoretické části diplomové práce jsou nastíněny důvody a osobní kritéria pro výběr tématu. Vzhledem k tomu, že celek diplomové práce tvoří dvě neoddělitelné součásti – praktická a teoretická, byl výběr poněkud determinován. Je totiž nutné, aby praktická část byla dostatečně vizuálně, technologicky, výtvarně i ideově nosná a zároveň aby v sobě obsahovala problematiku řešitelnou ve všeobecnějším teoretickém měřítku. Na první pohled by se zdálo, že žádné tematické okruhy spojené s výtvarným uměním (či uměním vůbec) nejsou natolik zjednodušené, aby se nedaly zpracovat ve dvou rovnocenných částech obsahujících praktické dovednosti i znalost na teoretické úrovni.

Zde však hraje nezanedbatelnou roli frekventovanost a časté užití jednotlivých témat. Zjednodušeně řečeno, zvolit ke zpracování problematiku, která není tak častým vědeckým či diplomovým zadáním, není úplně snadné. V případě, že si autor vybere obsah práce s tematikou poměrně často řešenou, nemá zpravidla sebemenší obtíže se sestavováním rejstříku použité literatury. Vystavuje se však jistému riziku porovnávání s ostatními pracemi, které jsou tematicky stejně laděné. V případě zcela opačném, tedy jestliže autor projektu zvolí téma zřídka se vyskytující, jeho možnosti využití informačních zdrojů budou omezeny, nebo jejich shromažďování bude komplikované a časově náročné. Je ale samozřejmé, že v celkovém výsledku bude mít tato práce jistě větší smysl a svému tvůrci poskytne širší prostor pro názorovou volnost.

Téma této diplomové práce rozhodně nepatří k těm frekventovaným a mnohokrát popsaným. Je třeba podotknout, že volbu problematiky zcela zásadně formuje i autorova osobní inklinace k této problematice a zájem o dané téma. Vzhledem k tomu, že teoretická část tvoří pouze doplnění k části praktické, bude její forma stručnějšího rázu a co možná nejsrozumitelnější.

2. PROBLEMATIKA POJMU „AUTORSKÁ KNIHA“

Vše, co se váže k tomuto pojmu a jeho významu, je jakýmsi fenoménem, a to i přes to, že (zejména u nás) tento termín bývá přejímán v širším kontextu spíše pasivně. Setkáme-li se s ním, přirozeně cítíme jeho význam, aniž bychom jej uměli popsat a plnohodnotně vysvětlit, co se za ním skrývá. Jeho zdánlivou srozumitelnost podporuje i fakt, že termín autorské knihy je složen ze dvou jednotlivých, nám významově zcela jasných slov.

Slova „**autor**“, „autorství“ (z lat. Auctor- průvodce) bez velkého přemýšlení můžeme popsat jako spojující pojem mezi dílem a jeho tvůrcem.¹ A pojem „knihy“ je pojem, nad nímž se paradoxně nepozastaví nikdo. To je samozřejmě dáno tím, jak jasnou a ucelenou představu máme o tom, co vlastně kniha je. Málokdo si uvědomí složitost, dokonce až nepřehlednost výkladu termínu kniha, jak jej chápaly odlišné kultury a národy v proměnách času.

Samo slovo „**knihy**“ vzniklo původně patrně z asyrského Kunukku, což znamená pečeť. Podle dnešní slovníkové definice UNESCO považujeme za knihu neperiodickou publikaci nejméně o 49 stranách. Je tištěným dílem, na němž se podílí již zmíněný autor, dále nakladatel, tiskař, knihvazač, knižní úpravce a někdy i ilustrátor. Kniha má vazbu, případně přebal, patitul, textovou část, vlastní text, rejstříky, vysvětlivky atd.² Po dvou výše uvedených definicích se nyní pokusíme i my o jasné a srozumitelné definování pojmu „autorská kniha“.

Autorská kniha je jedinečné dílo, jehož jediným tvůrcem je sám autor. V některých případech se o autorství jednoho objektu může samozřejmě dělit tvůrců více. Na výsledné práci se nepodílí nikdo jiný než autor (a eventuelně tým, který autor vede). V rámci vzniku knihy mohou být právě autorem zastupovány všechny profese, které se v běžném procesu podílí na vzniku produktu. Tvůrce sám rozhoduje o tématu, výtvarném zpracování, celkovém dojmu, funkci i závěrečné prezentaci knihy. Tím se stává prakticky ničím neomezeným faktorem, který má zásadní vliv, má výsadní práva na veškeré

---

¹ Baleka Jan, Výtvarné umění - výkladový slovník, Akademia, 1997, str. 36.

² Baleka Jan, Výtvarné umění - výkladový slovník, Akademia, 1997, str. 172.

zásahy a změny do vizuální podoby knihy. Často tedy kniha autorská naprosto nesplňuje „slovníková“ kritéria pro to, aby mohl být určitý objekt vůbec jako kniha označen.

Podstatnou informací, kterou jistě nesmíme opomenout, je, že autorská kniha je fenoménem stojícím na nejasné **hranici mezi literaturou a výtvarným uměním**. Z hlediska pedagogického je tedy složitým mezipředmětovým vztahem mezi ryze humanitními obory. To, zda se jazýček vah přikloní spíše na stranu literatury či výtvarna rozhoduje opět - kdo jiný než autor. Zde hraje velkou roli oborová profilace umělce i jeho okamžitý záměr. V inklinaci autorské knihy k jednomu nebo druhému oboru, či vyvážení obou pólů hrála a hraje značnou úlohu také historická, politická a v neposlední řadě také společenská situace. Vývoj autorské knihy v závislosti na dějinném vývoji budeme zmiňovat a zevrubně objasňovat v následujících pasážích. Vrátime-li se ale opět - jak říká Karen Kunc³ - k „palčivé otázce“, co vlastně autorská kniha je, musíme si nastínit průběh jedné z konferencí Southern Graphic Council⁴.

Je velmi zvláštní, že ačkoli je pojem „autorské knihy“ již pevně zakořeněn ve světovém výtvarném umění minimálně od počátku dvacátého století, stále se na nejprestižnějších akcích, týkajících se knižní tvorby (a tou každoroční konference Southern Graphic Council bezesporu je), řeší ta nejfundamentálnější otázka „Co vlastně autorská kniha je?“ Na jedné z těchto konferencí byla v roce 1999 asociací knižní tvorby přijata dodnes platná **definice** podle profesorky Sandry Krupové. Obsah oné definice je ale velmi rozsáhlý a ne dost přehledný. Sandra Krupová považuje knihu za velmi otevřené médium, kde je dovoleno téměř vše; co umělec, to jiný přístup a jiná technika, a to od klasických až po ty nejmodernější.

Nyní se pokusíme interpretovat a částečně i odcitovat názory již zmíněné profesorky Karen Kunc na otázku, která je jí kladena znovu a znovu, nejen studenty, ale i kurátory, knihovníky, knižními odborníky či grafiky: „Jak interpretovat pojem autorské knihy?“

---

³ Karen Kunc – profesorka výtvarného umění na University of Nebraska v Lincolnu. Knižní tvorbě se věnuje již téměř třicet let. Je jednou z největších osobností tvořící v oboru autorské knihy, ilustrace a knižního designu.

⁴ Každoroční konference týkající se problematiky výtvarného umění v knižní tvorbě. Pořádajícím institutem je univerzita v Lincolnu ve spolupráci s galeriemi a osobnostmi knižního designu a grafické tvorby. První ročník se uskutečnil v roce 1972.

Každý z nás si musí udělat vlastní úsudek, dát autorské knize vlastní význam, ptát se na její smysl ostatních. Velmi podobné vysvětlení nacházíme u většiny umělců, jejichž názory se často citují. Většina z nich zdůrazňuje, že umění má plnit to poslání, pro které bylo vytvořeno, má udávat tempo. A čtení nebo prohlížení uměleckého díla má být chápáno jako zkušenost. Primární může být zájem o příběh, které dílo vypráví, a o jeho historické a kulturní vazby.

Je zřejmé, že celosvětové hnutí umělecké knihy je uznáno jako svébytné, a to i přes to, že naše kultura prochází velkými změnami. Vnímáme např. prostřednictvím televize mediálně kontrolovanou posloupnost a narativnost. Týmž procesem a k témuž výsledku dojde naše psychika, když čteme knihu, avšak s mnohem menšími nároky na technologii. Můžeme ovládat tu nejmodernější techniku k digitalizaci obrazu apod., ale nic se nevyrovná lidské představivosti. Umělec má od prostého člověka tu výhodu, že snáze dovede svoji představivost reálně ztvárnit. Přirozeně tíhneme k autentičnosti a obrazy i koláže digitální visuality převádíme do tištěné formy, neboť fyzický tisk či ruční práce má pro nás přesvědčivou hodnotu.

Další otázkou spojenou s produktem autorské publikace je význam textu a jeho zkoumání. Text je symbolem, který se zabývá otázkami po nejesenciálnějším destilátu komunikace v knihách, které jsou historickým nositelem psaných mystérií. Postmoderní doba vedla v podstatě k prověření všech možností komunikace (ať už psané, vizuální, sluchové či hmatové) a taktéž medií, které umožňují jejich šíření. Kniha se dnes o své jedinečné místo, které po staletí zastávala, dělí s filmem, videem, deskami a počítači s internetovými zdroji. Podíl těchto jednotlivých složek se samozřejmě v průběhu let mění. Kniha ale stále zůstává otevřenou možností, ponechává nám libovolnou možnost volby a nabízí neočekávané zážitky. Objevila se také idea knihy jako jakési krabice, která slouží ke schraňování artefaktů, archaických informací, uchování vzpomínek, příběhů, představ, vybraných součástí k sestavení vlastního světa.

V případě knih je, podle názoru Karen Kunc, se kterým nelze než souhlasit, stejně důležitá jak láska k příběhu, ději, informacím, tak k **materiálu**, ze kterého knihy vznikají. Tušení papíru, inkoustu, proporcí, barev, poměru, propracování detailu, částí z nichž se skládá celek, prokázání talentu, zručnosti a určité dávky mistrovství samotného tvůrce, výroba estetického předmětu, jenž je

navíc nositelem důležitých zpráv, myšlenek a idejí, které jsou hodny uchování. To všechno má velký význam pro zkrášlení intimního okamžiku četby. Vztah ke knize v sobě máme přirozeně zakódován od dětství, rádi vzpomínáme na první čtenářské krůčky, stejně jako na první zjišťování reality světa. Na rozdíl od jiných uměleckých děl budeme mít s knihou v ruce vždy pocit harmonie...⁵

2.1 KNIHA JAKO OBJEKT

Dnešní doba neustálým opakováním „zažitých norem“ naprosto vyčerpala pohled na knihu jako předmět každodenní potřeby s přirozenou estetickou hodnotou. Běžný čtenář vytrhne povětšinou z knihy jen myšlenkový obsah a zapomíná na to, že drží v ruce fyzický předmět. V případě autorské knihy dokázal současný vývoj neúctu ke knize jako objektu zvrátit a pomalu nabývají autorské publikace na sběratelské i společenské hodnotě, která je srovnatelná s hodnotou regulérního „velkého umění“ malby a sochy. Přesto je však kniha autorská naprosto menšinovým podílem na trhu s knihami vůbec. V této kapitole bychom rádi poukázali na výtvarnou hodnotu i běžné knihy, tedy té „většinové“, kterou si můžeme zakoupit v knihkupectvích. I tyto produkty v sobě nesou rozhodně více, než se na první pohled zdá. I ony jsou posly děje, příběhu, informací, i ony jsou lépe či hůře zpracovány výtvarně, i ony, ač potlačeně, zprostředkovávají kontakt s materiálem – papírem, inkoustem, kůží, textilem atd.

Tedy i knihy, jež nejsou jedinečným a jediným dílem umělce a září ve sbírkách nejedné galerie, mají hodnotu. I je musel někdo vyrobit, někdo do nich vložil naději a někdo si jich váží. Z pohledu mnoha lidí je kniha nesmírně přitažlivým objektem, ať už ta autorská, nebo ta „obyčejná“..

---

⁵ Některé z výše uvedených názorů Karen Kunc byly publikovány v periodiku Grapheion – evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru 2/1999, článek přeložila Linda Kudrnovská.

V průběhu dvacátého století se ve výtvarném umění objevila řada proudů, které knihu jako objekt užívaly. Namátkou lze mezi tyto pomyslné uživatele knihy zařadit proudy dadaismu, surrealismu, ale i trendy konceptu.

Řada umělců z knih vytvářela **instalace**, a to charakteru trvalého i pomíjivého. Většina současníků si vybaví jednu z nejznámějších instalací z knih umístěnou ve vestibulu Městské knihovny v Praze. Jejím autorem je Matěj Kren (nar.1958). Dílo s názvem *Idiom* vznikalo v letech 1991 až 1998. Na realizaci instalace o výšce 520 cm a průměru 200 cm bylo použito osm tisíc knih! Jedná se o realizaci skutečně velmi zdařilou.

Knihy v kontextu díla není jen tektonickým stavebním materiálem, ale je vším, co dílo vyzařuje. Knihy poskládané do formy studnice, jejíž nekonečnost je opticky dokončena zrcadlovým efektem, má hloubku nejen visuelní, ale i filozofickou. Celkový dojem z díla pak samozřejmě umocňuje fakt, kde je dílo umístěno. Kombinace oduševnělé, esteticky bezchybné instalace a úctyhodnosti největšího knižního institutu u nás je opravdu cenná. Tento příklad jsme uvedli pro jeho popularitu a všeobecnou známost. Jen dokládá jak nedoceněnou hodnotu může mít kniha jako objekt.

3. HISTORIE A NÁSTIN VÝVOJE AUTORSKÉ KNIHY

Tuto kapitolu jsme se rozhodli rozdělit do dvou částí. Stať tedy mapuje vývoj knihy autorské a knihy „klasické“ zvlášť. Je samozřejmostí, že z velké části je geneze těchto pojmů společná.

NÁSTIN VÝVOJE KNIHY

Historie knihy jako takové je velice dlouhá a sahá s trochou nadsázky až ke kořenům lidské civilizace. Touha zaznamenávat a uchovávat informace pro budoucí generace byla pevně zakořeněna již v pravěkém lovcí. Jako kniha mu sloužily stěny jeskyní nebo kůže ulovené zvěře. Nehovoříme sice o knize, ale o něčem, co možná dalo budoucím pokolením impuls ke stvoření tak cenného předmětu, jakým kniha je.

Do dnešní podoby se kniha vyvinula z kodexu, který se jako knižní forma známa i v mayské kultuře vžil v pozdní antice. Jako podklad psaných textů sloužil **papyrus** (2.stol.př.n.l.) a **pergamen** (4.stol.n.l.), který se zvlášť rozšířil ve středověku, jelikož bylo možné jej popisovat z obou stran, byl trvanlivější a ve své kodexové formě rozhodně účelnější než svitek. **Svitek** je rovněž jednou z vývojových knižních forem, používanou starými Egypťany a převzatou Řeky a Římany. Svitek byl slepován převážně z papyru, ale také z **kůže** nebo pergamenu. Byl popisován ve sloupcích a dosahoval délky až dvaceti metrů. Předpokládá se, že svitek byl navinován na hůlku. Tím se stal skladnější a odolnější proti poškození. Knižní formou jsou také hliněné tabulky z Přední Asie.

Naprostě výsadní postavení je ale připisováno **Číně**, kde roku 868 vznikla první tištěná kniha na 4,5 m. dlouhém svitku. V Číně také vznikla první skládaná kniha na jemném papíře, jejíž objev je snad největším přínosem

Východu a pro budoucnost knihy⁶. Ve středověku se pak objevuje kniha v podstatě v takové formě, kterou známe dnes. Texty byly přepisovány ručně, nádherným zdobeným písmem. Knihy byly doplňovány pracnými **iluminacemi** a přebalové desky, vyrobené většinou z kůže, byly zdobeny tlačnými, často pozlacenými ornamenty. Velkou revolucí se v knižní tvorbě stal v polovině 15. století **vynález knihtisku**. Ten je sice připisován všeobecně známému Johannesu Gutenbergovi, ale současné bádání přiznává možnou souběžnost objevu pražskému rodáku Prokopu Woldvogelovi, zlatníku, který v letech 1444 až 1446 průkazně „psal“ písmem z mědi, cínu, železa a mosazi. Gutenberg měl však svůj vynález lépe technicky vyřešen a navíc se (z dnešního hlediska) uměl lépe zviditelnit a svůj nápad „prodat světu knihy“ pro budoucí generace.

Pomyslně je tedy polovina 15. století naprostým zlomem ve vývoji knižní tvorby. Po tomto objevu se začínají knihy stále více podobat těm, které známe dnes. Tisk se samozřejmě neustále zdokonaloval a umožňoval zrod většímu počtu publikací. Tím se začala v dalších staletích kniha dostávat mezi prostý lid, do běžných domácností. Uvádí se například, že si v té době mohla Lutherovu Bibli teoreticky zakoupit téměř každá německá rodina. Tento naznačený vývoj však, bohužel pro knihu, dospěl k jistému fordismu a zejména minulé století dovršilo úpadek knižní tvorby jak z hlediska estetického, tak z pohledu kvality námětové produkce.

Tohoto faktu si na začátku dvacátého století všimla řada umělců, výtvarníků i literátů. Tak se zrodila vůle vrátit knize místo, které jí patří. Zrodila se vlna adorující knihu jako objekt, knihu jako umělecké dílo s kulturně společenskou hodnotou, v dějinách se uvolňuje místo pro termín „autorská kniha“.

HISTORIE AUTORSKÉ KNIHY

Bibliografie má dnes dva nejvýraznější představitele, a to tzv. knihu **malířskou a autorskou**, tedy v pravém slova smyslu knihu-předmět.

---

⁶ Baleka Jan, Výkladový slovník – výtvarné umění, Academia, 1997 str.172.

Bibliografie je jasně vymezená oblast, v níž má kniha své zvláštní, přímo vědecké využití. Bibliofilové, tedy jak říká etymologie, ctitelé a milovníci krásné knihy existují už od starověku. Traduje se například, že latinský básník Martialis měl ve zvyku dávat svým přátelům k novému roku některé své skladby přepsané na přepychových slonovinových tabulkách. V době renesance, která v souvislosti s knihou znovu oživila pojem individuality, se italská knížata ráda obklopovala nádhernými iluminovanými rukopisy, zatímco ve Francii si v šestnáctém století vládcové a vysocí hodnostáři objednávali knihy vázané ve zlatě. Kniha v jakési nadstandardní podobě znamenala přepych a exkluzivitu, ať už uměleckou, nebo materiálovou.

Kolem roku 1870 se ve Francii vlivem důvtipných vydavatelů a později podnikavých bibliofilských společností, v Anglii díky soukromým tiskárnám, z nichž nejznámější je ta, co patřila Williamu Morrisovi, svět bibliografie otevřel soudobé umělecké tvorbě. Od té doby se hovoří o bibliografii „tvořivé“. V tomto kontextu se objevují významná díla autorů zvučných jmen - Eduard Manet, Toulouse-Lautrec, secesní umělci jako Mucha, Leper apod.

Jedním z druhů bibliofilské publikace je tzv. „malířská kniha“. Ve francouštině je ekvivalentem „livre de peintre“. Velký obhájce malířské knihy, francouzský kritik a historik Francois Chapon dával dokonce přednost termínu „velká ilustrovaná kniha“. Takové dílo v sobě s ohledem na tradiční kategorie tvorby pokaždé spojuje formou dialogu osobnost slavného spisovatele a významného ilustrátora. Protože šlo většinou o slavného sochaře nebo malíře, snadno si domyslíme, kde se objevil výraz „malířská kniha“. Byli to například Montherlant a Matisse, Ovidius a Picasso, Vergilius a Maillol atd. Malířská kniha se poprvé objevila ke konci devatenáctého století díky spojení talentů jako např. Manet a Mallermé či Toulouse-Lautrec a Clémenceau a začala se bouřlivě rozvíjet do roku 1900 díky vydavatelům, kteří byli často i majiteli galerií. Až do sedmdesátých let předminulého století tento typ knihy „moderního umění“ zastínil minimálně ve Francii a Anglii veškerou další uměleckou produkci v oblasti knižní tvorby. Dnes, když všude převládla postmoderna, tento téměř monopol tvorby v oblasti malířské knihy zmizel a zanechal naštěstí volné pole působnosti mnoha dalším možnostem. Jednou s oněch nových cest se vydala i ona v pravém slova smyslu „autorská kniha“.

Autorská kniha, kterou označuje francouzský termín „livre d'artiste“ a anglický „artist's book“ je něčím naprosto jiným, než malířská kniha. Tento typ umělecké tvorby se objevil po převratných změnách v umění v šedesátých letech dvacátého století a vyšel z tak rozmanitých proudů, jako bylo neodadaistické hnutí Fluxus, pop art a jeho francouzská odnož nový realismus, minimalismus, nebo konceptuální umění. Autorská kniha je vnímána jako celek, jako objekt, socha. V druhé polovině dvacátého století se tvorbě autorských knih věnovala řada umělců. Rozsáhlé dílo vytvořil například němec Dieter Roth, jeden ze zakladatelů tohoto žánru. Také významní umělci, jakými byli Andy Warhol, Ed Ruscha, Sol Lewitt, Daniel Buren nebo Christian Boltanski, zasvětili velkou část své tvorby autorské knize. Všechny okolnosti, které vedly k vývoji žánru autorské knihy, zcela zásadně zformovaly náš dnešní pohled na knižní tvorbu komplexně.

V podstatě se dá říci, že vývoj autorských publikací na našem území kopíroval vývoj světový, minimálně v časové linii. Do pokladnice světové knižní kultury jsme ale přispěli nejednou velkou osobností. Tou nejzásadnější je jistě **Josef Váchal** (1884-1969). Byl renesanční osobností pozdního symbolismu. Kromě tvorby autorských bibliofilii se také věnoval malbě, řezbářství, navrhování nábytku, typografii, fotografii a zejména vytváření ex libris. Váchal byl vyučeným knihařem i školeným malířem krajinářem, figuralistou. Byl schopen zkombinovat kvalitní řemeslo i umělecké ambice do neopakovatelného souladu. Nejen že je první velkou osobností české autorské knihy, ale zároveň je jedním z nejuznávanějších tvůrců bibliofilie vůbec. V roce 1995 byla Památkem národního písemnictví v Praze otevřena velká retrospektivní výstava, která naplno odkryla všestrannost a vážnost tvorby Josefa Váchala.

Je zcela na místě zmínit také **centra**, kde se autorská kniha vyvíjela. Jak vyplývá z předchozího textu, zásadní roli hrála tradičně Francie. V případě autorské knihy však můžeme na roveň tradiční evropské kolébce moderního umění postavit také Německo, Rusko a v neposlední řadě největšího současného tahouna knižní tvorby mimo starý kontinent- Ameriku. Jak již bylo řečeno v úvodu práce, značným ovlivňujícím faktorem tvorby tohoto typu je, byla a bude v neposlední řadě také politicko společenská situace v daném centru.

Například v zemích východní Evropy, Česko nevyjímaje, byla autorská kniha a kniha vůbec vnímána značně politicky. V sovětské společnosti plně přísného ideologického přístupu a cenzury připadalo knihám přesně vyhraněné místo a význam. Kopírování, nebo dokonce výroba vlastní knihy – to patřilo mezi činnosti přísně zakázané. Proto bylo zavedení ateliéru autorské knihy na umělecké akademii chápáno jako rozvracení ideologie a struktury státu. Řada tehdejších umělců měla tedy celkem pochopitelně velké potíže s KGB a s politickými orgány všeobecně. Ale snad právě tyto skutečnosti vedly k rozmanité a velmi kvalitní knižní tvorbě, která byla velmi nadšeně přijímána západním světem⁷. To jen dokládá, jak široký význam – význam politický, umělecký, kulturně společenský, kniha v naší kultuře má. I přes nezadržitelný vývoj medií kniha zůstává jako artefakt, bez něhož není obraz obrazem, slovo slovem.

3.3 SOUČASNOST AUTORSKÉ KNIHY

Autorská kniha zažívá v současné době období velkého rozmachu. Z hlediska politicky uvolněné doby je povoleno prakticky vše. Ve světovém uměleckém školství je akreditována řada studijních programů zaměřených na problematiku knižní tvorby, a to na středoškolské i vysokoškolské úrovni. Vývoj technologií umožňuje používání nejrůznějších reprodukčních technik a otevírá dosud netušené možnosti technického zpracování. Spolu s vývojem technologií klesá i cena a vzrůstá dostupnost tisku, tedy realizace samotné. Ve světě existuje řada institucí, jejichž životnost je již prověřena minimálně dvacetiletou tradicí. Jsou to například New York Center of Book Arts, Pyramid Atlantic v Riverdale, Center of Book Arts v Minneapolis v Minnesotě, Center for Book and Paper v Chicagu, Womens Studio Workshop v Rosendale, Pacific Center of Book v San Franciscu, Nexus Press v Atlantě a celá řada dalších

---

⁷ Grapheion- evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru, 3/2001, str.162

center, která fungují pod záštitami národních knihoven například v Berlíně, Frankfurtu nad Mohanem a jinde po Evropě.

Na jaře v roce 1999 vznikla v Praze nekomerční galerie Grapheion a s ní i malé centrum, které mělo za cíl organizovat projekty spojené s uměleckou grafikou, pracemi na papíře a autorskými knihami. Od roku 1996 vychází také stejnojmenné periodikum Grapheion- spolehlivá autorita mezi evropskými periodiky v této oblasti. Na rozdíl od zmíněného centra, které zaniklo patrně pro nedostatek financí a nepochopení projektu kulturními orgány, revue Grapheion vychází, i když v omezeném nákladu, nadále. Je tak jediným publikačním ostrůvkem české autorské produkce knih u nás. I když v současnosti nemá naše hlavní město fyzické centrum knihy, scéna okolo této problematiky rozhodně nepropadla skepsi. Celá řada vysokých škol akreditovala obory v knižní tvorbě. Lze zmínit zejména fakultu restaurování na univerzitě v Pardubicích, ateliér restaurování uměleckých děl na papíře, Technickou univerzitu v Liberci, fakultu textilní, katedru designu, Filmovou a televizní fakultu AMU, katedru fotografie. Dalším velmi progresivní centrum knižní tvorby se plně rozvíjí na Západočeské univerzitě v Plzni. Lze jen doufat, že prvotní porevoluční klopýtání české autorské knihy je za námi a založené instituty prokáží trvanlivost a přínosnost jako ty v zámoří i v západní Evropě.

K úplnému naznačení současného stavu knižní tvorby v Čechách je zapotřebí uvést alespoň několik jmen teoretiků a umělců, kteří šíří živost tohoto uměleckého žánru. Za teoretiky je nutné jmenovat doktorku Simeonu Hoškovou, která grafické tvorbě v linii teorie zasvětila celý život a stála u zrodu již zmíněného centra a galerie Grapheion, mj. je také šéfredaktorkou stejnojmenné revue. Organizuje každoroční soutěžní přehlídku „Grafika roku“, kde je díky ní plně zakořeněna kategorie autorské knihy jak na profesionální, tak na studentské úrovni. Za výtvarníky pak stojí za zmínku například docentka Lenka Vilhelmová, která je pedagogicky činná na dvou vysokých školách a připravuje tak další generaci tvůrců autorské knihy. Další aktivní umělce pak mohou hrdě zastupovat jména jako Jan Měřička, Andrea Tachezyová, Kateřina Kozlíková nebo Eva Krupíková.

Posledním a nejaktuálnějším projektem mezi institucemi a umělci je návrh grantu s názvem „Autorská kniha – její historie, přítomnost a současnost“.

Doufejme, že bude projekt úspěšný a že pomůže knize ještě hlouběji zakořenit v českém výtvarném umění. Současnost autorské knihy uzavřeme velmi starým arabským příslovím, jeho nadčasovost a platnost jen dokazuje důležitost knihy v lidské civilizaci: **„KNIHA JE JAKO ZAHRADA, KTEROU NOSÍME V KAPSE“**.

(ARABSKÉ PŘÍSLOVÍ)

4. IDEOVÝ ZÁMĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI DIPLOMOVÉ PRÁCE

V praktické části, která doplňuje tuto diplomovou práci, byl vytvořen soubor grafických listů s krajinně historickými motivy, jejichž finální prezentace je upravena do podoby reprezentativní publikace bibliografického typu charakteru autorské knihy. V celkovém vyznění práce jsou dodržovány v podstatě „nejtradičnější“ atributy autorské knihy, s nimiž se setkáváme na prezentacích umělecké grafické tvorby u nás i v zahraničí.

Zcela kriticky lze tedy říci, že vytvořená kniha není z hlediska výtvarné formy autorských knih ničím novým. Vyjadřuje ale bezvýhradně autorův výtvarný názor a estetické i obsahové cítění. Zažité používání prvků ve formě knihy jsem obohatil o výběr ryze vlasteneckých textů poezie a grafických listů zhotovených kombinacemi hlubotiskových technik.

4.1 TEMATICKÁ NÁPLŇ

Nosným námětem vzniklé knihy je v zásadě opěvování české krajiny a jejích krás. Pro obsahovou prezentaci byla velmi pečlivě vybrána celá básnická díla známých autorů české poezie, popř. jejich úryvky. V knize nalezneme básně od předních autorů české poezie - Jana Nerudy, Jaroslava Vrchlického, Jaroslava Seiferta, Otokara Březiny a J.V. Sládka.

V prvotní přípravě tématu knihy bylo velmi dlouho zvažováno, zda téma krajina mé vlasti podpořená pracemi těch nejznámějších autorů poezie není příliš vyumělkovaným a mnohokrát zpracovaným klišé. Nakonec možná právě toto téma je tou pravou výzvou, která prokáže, co všechno autorská kniha dokáže v rámci výtvarné hodnoty zvládnout.

Knihla obsahuje sedm básní, které jsou seřazeny následovně:

Jan Neruda

KRAJINA

Kde který je strom, honem setřásá
mně na ruce květy své svěží,
kde které je žitečko na poli,
mně radostně v ústret běží.

Kde který je ve větvích zpěvný pták,
mně nad hlavou písničku zvoní,
kde který si povídá šumný les,
hned tichne a ke mně se kloní.

Jaroslav Vrchlický

LESY

Ó lesy rozvlněné po obzoře,
ó tajuplný šume, děsné volání
z vás vane síla, vznět a odhodlání,
ó černé lesy, vy jste naše moře!

Jaroslav Seifert
LOUKY

Dřív než ji kosa sežne
-už blízko zpívá si,
věnečky z kvítí něžné
dejte si na vlasy.

Hle, tu je kopretina,
slzičky, babí hněv,
a ten se trnem vtíná,
až teče z dlaní krev.

Otokar Březina

VODY

Vody! Zrcadla výší, kde staletí hasly obrazy hvězd!
Zrádné, jež v tisících polibcích jste líbaly život
a zajetí země pokryly krásou a v poledních slunce
byly jste lázní a vínem a tisíckrát zdvižené žářem
znova a znova se vracely k útěše země!
Z růží a fial a rosy jste utkaly vonný šat jiter
a lákaly k sobě zraky – a blesky!

Jaroslav Seifert
HORY

Viděl jsem hory plné ledu,
však zpívat o nich nedovedu.

Jiskřily dálky nad hlavami
jak bledě modré drahokamy.

Jímala závrať při pohledu,
zpívat však o nich nedovedu.

Když ale vidím na obzoru
uprostřed kraje nízkou horu,
na nebi mráček běloskvoucí
- přestane srdce chvíli tlouci.

J.V. Sládek
HRADY

Vy chladné české hrady
z té staré české skály
tak jest mi, jako byste
na našich prsou stály.

Jaroslav Seifert

MĚSTA

Jednoho dne šel jsem pozdě k šeru,
Praha byla krásnější než Řím,
měl jsem strach, že už se neproberu
z toho snu a že už neužřím
hvězdy, které ve dne schovávali
chrličí pod křídly v podpaží,
trčící tam jako na stráži
pod římsami staré katedrály.

Poslední strana pak obsahuje text autorský, tedy název knihy a signaturu s datací. Uvedené básně se staly v průběhu vzniku knihy základním stavebním kamenem a tematickým plánem pro výtvarný obsah tisků. Dá se tedy říci, že byl zvolen ilustrační způsob postupu. Krásná a hodnotná poezie byla dostatečně inspirující a podmětná pro vznik grafických listů. A tak, i přes volbu více než klasické textové náplni, nebyla tvorba grafických listů svazován úctou k velikánům české literatury.

4.2 VÝTVARNÉ ŘEŠENÍ

Výtvarným záměrem praktické diplomové práce byla stylová čistota, estetická hodnota, avšak i dostatečná tematická výmluvnost. Schopnost tisků co nejpřirozeněji korespondovat s příslušnou textovou partií byla primární. V popředí stála snaha podpořit vážnost i lety prověřenou hodnotu básní a knihy jako takové z technologického hlediska užitými materiály. V kompozici nechybí ani jeden ze základních prvků – **dřevo, papír a kov**. Všechny užitě technické materiály jsou prezentovány ve formě s nadsázkou řečeno exkluzivní, avšak přirozené. Subtilnost papírových listů tak koresponduje se surovostí kovové vazby, která jakoby pevně svazuje neoddělitelné součásti krajinných prvků, které neodmyslitelně patří k sobě. Přebal knihy z exotického dřeva tento rozpor zjemňuje a svou smířlivou barvou a strukturou tvoří spojnicí mezi materiály navzájem.

Z celkového pohledu na objekt knihy je patrné, že co do rozměrů byl zvolen tzv. **netradiční formát**. Tento termín lze velmi jednoduše charakterizovat tak, že nebyl užit standardizovaný rozměr papíru a v návaznosti na to samozřejmě ani klasický formát obalu⁸.

Samotný **přebal** (v případě naší autorské knihy spíše krabice) je vyhotoven z exotického dřeva druhu Ovankol. Jedná se o velmi atraktivní materiál, který v našich zeměpisných šířkách není příliš znám a užíván. V minulosti byl tento poměrně vzácný druh dřeva, používán zejména v nábytkářské tvorbě, většinou ale jen v menším měřítku, tedy jako jeden z druhů materiálu na intarsie, inkrustace a podobně. V současnosti je západoafrický Ovankol chráněn a jeho těžba je přirozeně zakázána. Z hlediska výtvarného není jeho forma ničím nahraditelná. Netradiční barevnost se dá velmi dobře zvýraznit povrchovou úpravou. Struktura dřeva je pevná a tvrdá, je však v suché formě velmi často napadána dřevokazným hmyzem. Tohoto faktu bylo využito i v případě výroby obalu pro publikaci. Vletové a výletové otvory, které zůstaly na povrchu použitého materiálu, tvoří spolu s letokruhy a barvou velmi zajímavou výtvarnou kompozici.

---

⁸ Formát přebalu: 20x40,5cm, formát listů: 17,5x38,5cm.

V estetické a primární pohledové formě obalu hraje svou roli i **vazba**, která je na pomyslném hřbetu knihy zhotovena z kovu. Jeho povrch je ponechán v co možná nejsurovější podobě. Tektonicky kov prostupuje celou publikací, neboť samotné listy, které jsou zasazeny do již zmíněné vazby, volně leží na kovové desce. Ta plní funkci jakého si šuplíku či lyžiny pro otvírání a vyndávání grafických listů z obalu.

V samotném obsahu knihy, je použit **dvojitý druh papíru**. Na hutném grafickém papíře jsou tisky a na pauzovacím papírovém základu jsou texty básní. Zde byl využit velmi efektivní a praktický způsob vložení textu do publikace. Jednotlivé tematické tisky jsou prokládány lehkým průhledným listem s poetickým textem. V závěru se tedy ukázal velmi zajímavý výtvarný prvek. Při čtení básně je grafická ilustrace tlumená a její formu jen tušíme. Seznámíme-li se ale s textem, máme možnost si ilustraci nezávisle na literách i významu básně prohlédnout.

Z kvantitativního hlediska nám kniha nabízí deset tisků a sedm básnických děl. Nevyrovnaný počet těchto prvků je přirozeně dán tím, že publikaci otevírá i uzavírá grafický list bez užitého textu. Poslední grafikou je pak závěrečný tisk se signaturou.

Samotné grafické listy jsou zhotoveny kombinací **hlubotiskových technik** (suchá jehla, mezzotinta, lept a perforace) a to způsobem autorským, tedy jedná se sice o tisky, které mají základ v jedné matrice, ale jejich závěrečné působení v tisku je upraveno aktivními zásahy. Do standardní matrice jsou vkládány jiné, někde je působení tiskového předmětu zvýrazněno či naopak potlačeno vykrýváním čistého papíru a podobně. Ve výsledku tak vznikly tisky čistě autorské, opakovatelné jen do jisté míry. Jejich volnost je podpořena i tím, že natištěné ilustrace nemají fasety a vyplňují tak v rámci své formy celý list papíru.

V ohledu samotných tisků byl užit zcela nepopisný charakter. Grafiky jsou tedy barevnými strukturálními kompozicemi, které se ale pevně drží tématu textu, který doplňují. Využití s nadsázkou řečeno „atributů“ jednotlivých náplní pomáhají kontinuitu textu a ilustrace podpořit. Tak se například do tisku k básni *Lesy* dostává do popředí přírodní charakter jehličí a do tematiky *Města* zase pravouhlost domnělé zástavby.

Celkové výtvarné řešení je tedy velmi jednoduché, avšak dostatečně výmluvné. Designová forma obalu vyváženě koresponduje s vnitřním obsahem. Publikace je klasická i moderní zároveň. Je kompilací prvků knižní tvorby řemeslné i designové. Spolu s tematikou básnické tvorby veskrze klasické tvoří zajímavou alchymii chutí pro oko výtvarníka i ucho posluchače.

5. ZÁVĚR

Závěrem této diplomové práce shrňme nejdůležitější poznatky, a to nejen na úrovni teoretické. Je jasné, že s ohledem na téma autorské knihy bylo vyčerpáno jen minimum toho, co tato problematika nabízí. Uvědomme si, že kniha je jedním z nejsložitějších předmětů, který se může běžnému člověku dostat do ruky. Její vývoj byl, je a bude barometrem kvality života naší společnosti i jedince. Z tohoto důvodu není její geneze ještě zdaleka uzavřena. Mějme na paměti, jak dynamickým předmětem kniha je, jak dokázala překonat vlny nových medií a sním spojené proudy klesající kvality knižní tvorby. Buďme schopni si alespoň částečně uvědomit mnohočetnost významu knihy - knihy objektu, knihy uměleckého díla, knihy jako zdroje informací, knihy jako věčného symbolu schopnosti lidí měnit svět.

Bylo potěšující směřovat zadání diplomové práce právě k tématu autorské knihy, zhotovování bibliofilie bylo jakousi nadstavbou dosavadních zkušeností s grafickou tvorbou, a to zejména v ohledu na to, že zaadjustovaným tiskem práce nekončí. Kniha mi ukázala náročnost, jakou vyžaduje její příprava, vznik i závěrečná prezentace. Po zkušenostech nabytých přípravou diplomové práce doufám, že budu mít možnost věnovat se autorské knize v linii praktické i teoretické i v budoucnu.

6. POUŽITÁ LITERATURA

Riva Castleman, A Century of Artist Book, The Museum of Modern Art, New York, 2004.

Grapheon č.2, Palčivá otázka – Autorská kniha str. 13, 1999.

Grapheon č.2, Unica T.- Autorská kniha str. 58-61, 2000.

Grapheon č. 3-4, Umění a kniha str.24, 2000.

Grapheon č. 18, Autorská kniha – Vilnius str.162, 2005.

Květ Jan, Dr.a kolektiv autorů, Má vlast – Česká krajina v díle našich malířů, Orbis, Praha 1940.

Baleka Jan , Výtvarné umění- výkladový slovník, Academia Praha, 1997.

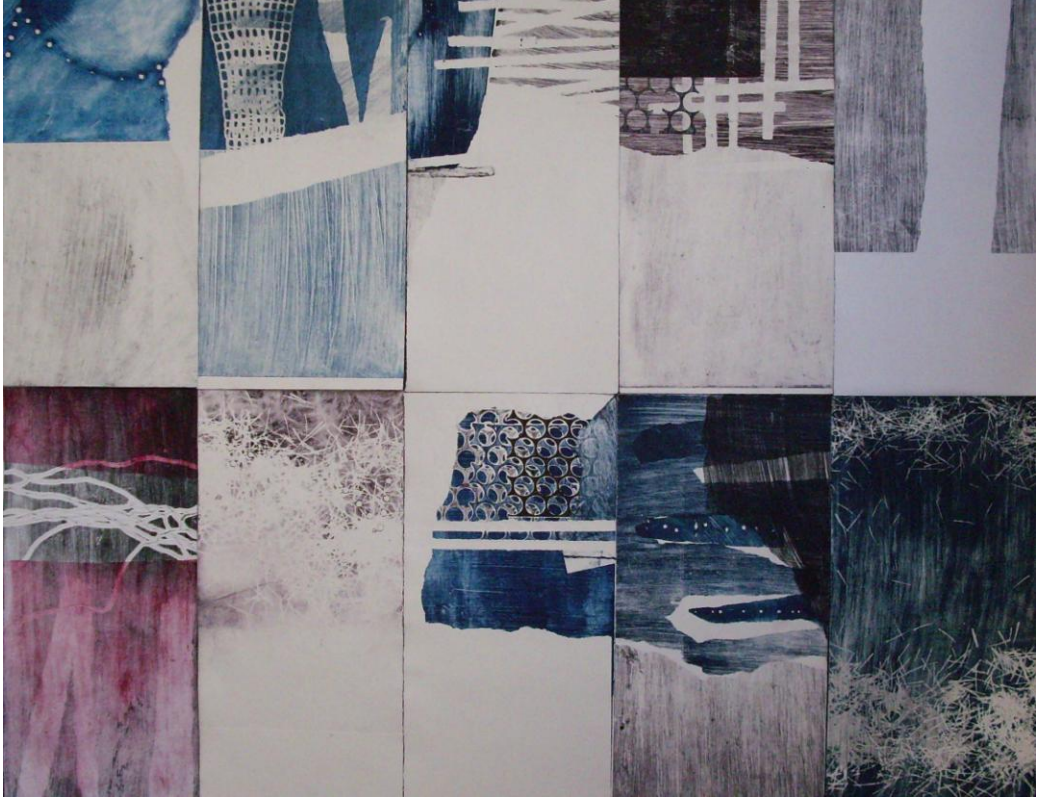
INTER-KONTAKT-GRAFIK '98, 2.mezinárodní trienále grafiky, Praha, 1998.

Dačeva Rumjana, PhDr., Josef Váchal- Ex libris, Kabinet Ex libris v Chrudimi, Chrudim, 1996.

7. OBRAZOVÁ DOKUMENTACE

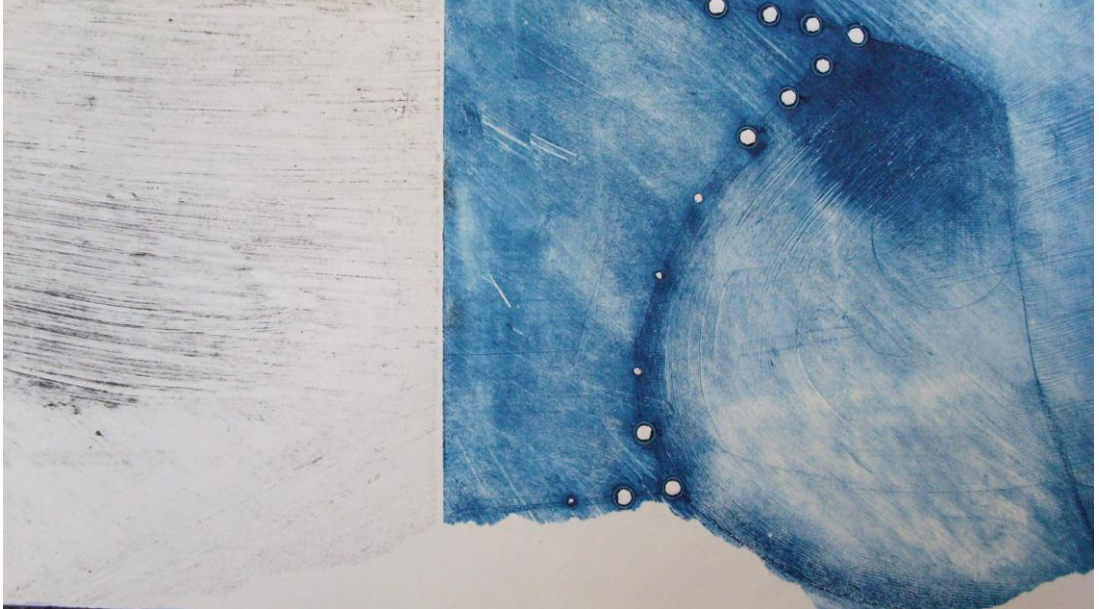
Obrazová dokumentace praktické části diplomové práce je koncipována jako základní náhled na nejpodstatnější prvky, ze kterých se kniha skládá. Nejprve je v celkovém pohledu zachycena kompozice všech listů, které byly následně zavázány do knihy, a to s textovou částí i bez ní(1). Další část dokumentace mapuje detailní vzhled jednotlivých grafických listů, samozřejmě ve stejném pořadí(2). Třetí část dokumentace zachycuje knihu v principu chronologické prezentace, která simuluje prohlížení objektu divákem(3).

Rozšířená obrazová dokumentace je umístěna v digitalizované formě diplomové práce.

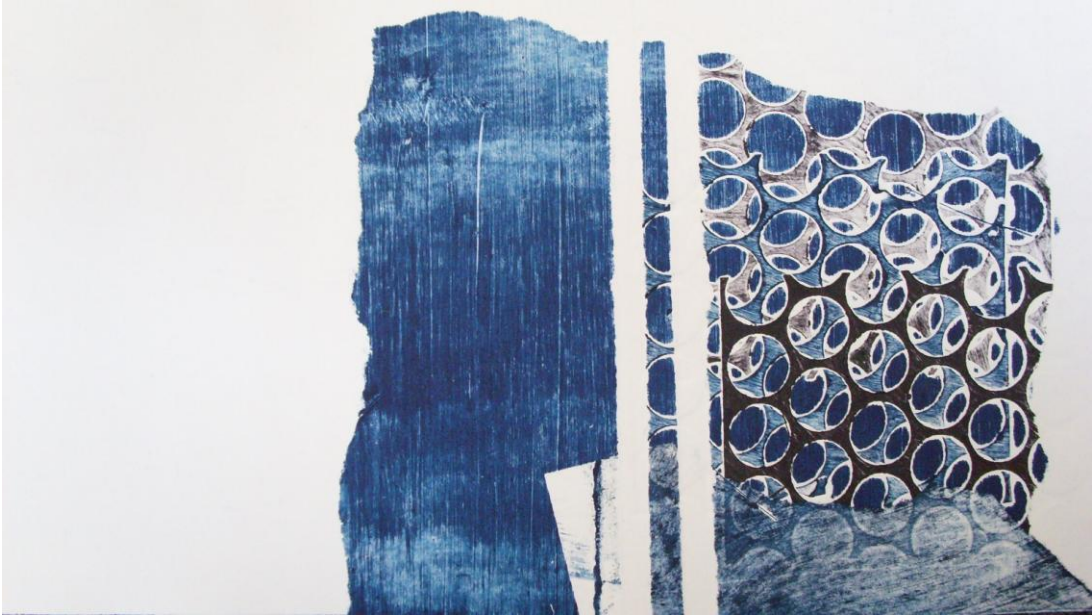

KRAJINA A HISTORIE.....

- AUTORSKÁ KNIHA

Připravil: *Jan*

2007

